

УДК 94:323.281]+340.15](477.7)"192/193"
DOI <https://doi.org/10.33216/2218-5461-2019-37-1-71-79>

СТАЛІНСЬКІ РЕПРЕСІЇ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ В 20-30-х рр. ХХ ст.

Лісна І. С., Михайлів Т. Є.

STALIN'S REPRESSIONS IN THE SOUTHERN UKRAINE DURING 1920-1930s

Lisna I., Mykhailiv T.

Дослідження масових репресій сталінського режиму привертає увагу суспільства вже 60 років, починаючи з проголошення М. С. Хрущовим таємної доповіді про культ особи Сталіна на ХХ з'їзді ЦК КПРС.

Реальні масштаби злочинів, скоєних тоталітарною державою в умовах абсолютної таємниці, стали остаточно відомими під час другої кампанії десталінізації, здійсненої М. С. Горбачовим в роки перебудови. Проте, фактично лише незалежній Україні створено реальні умови для всебічного вивчення пов'язаних з масовими репресіями історичних джерел і виявлення повної картини фізичних та моральних втрат українського народу, який опинився в епіцентрі сталінських репресій.

Тяжкою спадщиною цієї доби є масові репресії, які чинились сталінським режимом та його провідниками на території України, зокрема на Півдні. Дослідження репресій дає змогу збагатити історичну науку новим оригінальним і фактичним матеріалом, аргументовано викрити злочинну діяльність Й. Сталіна, його оточення та створеної ним репресивно-каральної машини. У роки розбудови Української держави виключно важливим є процес переосмислення багатьох проблем історії України. Лише з урахуванням минулого, в тому числі і тих драматичних подій, які принесли репресії, українське суспільство може йти в майбутнє.

Ключові слова: *Сталінські репресії, Миколаївщина, Одещина, інтелігенція, концтабори, тоталітарний режим.*

Постановка проблеми. Масові репресії в Україні пройшли в своїй еволюції три хвилі: Перша (1929-1931 рр.) – це так звана «шахтинська справа», харківські політичні процеси над українською інтелігенцією, «шкідниками» і «саботажниками», насильство над селянами, початок розкуркулення і депортацій під час колективізації. Друга хвиля (1932-1934 рр.) була пов'язана, насамперед, з терором голодом, який було штучно влаштовано проти українців, що привело до демографічного зменшення населення майже на 7 млн. осіб; заборона процесу

«українізації» і постишевські репресії проти української інтелігенції, діячів культури, науки і освіти, письменників, журналістів і представників мистецтва. Третя хвиля (1936-1938 рр.) в історії одержала назву доби «великого терору», бо була пов'язана з найбільш масовими, апокаліптичного масштабу репресіями. Порушення не тільки правових норм і судової практики, але й елементарних моральних норм з боку сталінської влади не знало меж.

Протягом вищезазначених періодів було репресовано мільйони українців, особливо це стосувалося селян та інтелігенції. Саме тому,

дослідження сталінських репресій є однією з найбільш актуальних та загадкових тем історичної науки, відповіді на які й сьогодні шукає низка як вітчизняних так і зарубіжних істориків права.

Стан дослідження. Тематикою сталінських масових репресій займаються сотні й тисячі науковців, викладачів вузів, музейних і архівних працівників, краєзнавців. Вищезазначеній проблематиці присвячені праці таких вчених як Г. Васильчук, М. Лазарович, В. Нікольський, Л. Недбай, М. Михайлуца, О. Бажан.

Мета статті – дослідити сталінські репресії на півдні України 20-30 років ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. В історію нашої держави 20-30 роки минулого століття увійшли як роки масових репресій, оскільки сталінським режимом було знищено фактично всю Українську інтелігенцію того періоду. В свою чергу кого не було знищено, вимушені були емігрувати за кордон для пошуку кращої долі, і фактично для того, щоб врятувати життя.

Слід зазначити, що етапи революційних перетворень та еволюційних зрушень, а саме такими були друге й третє десятиліття буремного двадцятого сторіччя, в апriorі вирізняються наявністю безлічі конфліктних ситуацій, векторів світоглядної орієнтації, точок соціального напруження. Невирішеність багатьох соціально-економічних питань або ідеологічна заангажованість підходів та теоретична обмеженість прийомів розв'язання актуальних питань породжує конфлікти, які за радянських часів найчастіше вирішувалися репресивними методами. На виклики повсякдення влада відповідала посиленням карального тиску [1, с. 115].

Перш ніж досліджувати безпосередньо особливості сталінських репресій на півдні України, доречно розглянути особливості

сталінських репресій в цілому, щоб досягнути їх катастрофічні наслідки для України.

Наприкінці 20-х років у всіх сферах суспільно-політичного життя України спостерігається зміцнення тоталітаризму і посилення сталінських репресій.

З особливою силою нова хвиля репресій охопила українське суспільство після того, як у січні 1933 р. Сталін призначив особистим представником в Україні П. Постишева. Разом з ним прийшли новий голова Об'єднаного державного політичного управління (ОДПУ) – В. Балицький і тисячі російських функціонерів. Постишеву було доручено завершити колективізацію, провести чистку в компартії та припинити українізацію. У міру того як набирало обертів правління нового сталінського опричника в Україні, страчувалися чи висилалися в табори тисячі представників нової української інтелігенції, що з'явилася у 1920-ті роки. За даними О. Субтельного, з 240 українських письменників тоді зникло 200; із 35 вчених-мовознавців знищили 62. Декілька сотень українських кобзарів, які зібралися на свій з'їзд, заарештували і розстріляли. Оголошували шпигунами і заарештовували філософів, художників, редакторів. Деякі діячі, не бажаючи зректися своїх поглядів, накладали на себе руки, як це зробили М. Скрипник та М. Хвильовий. Загалом, за деякими даними, у Радянській Україні в 1930-х роках було ліквідовано майже 80% творчої інтелігенції, що дає підстави назвати цей період «розстріляним відродженням» [2, с. 217].

Суспільство все глибше опускалося у прірву страху, відчаю і моральної деградації. Заарештованих піддавали жорстоким тортурам і таким чином одержували від них необхідні, але міфічні свідчення і про себе, і про своїх знайомих. Чи не єдиним елементом з дореволюційної структури суспільства залишалась церква.

Особливо жорстко репресивно-каральна сталінська система пройшла по території Миколаївщини, оскільки жителів Миколаївської області засуджували на підставі «липових» рішень сходів села, сільських рад, трійок УНКВС тощо. Про це свідчать статистичні дані, оскільки в архівах Служби Безпеки України знаходиться 13,5 тисяч справ проти жителів Миколаївської області, які притягувалися до кримінальної відповідальності в 20-30 роках минулого століття [3, с. 94]. Проте, така кількість репресованих осіб не була великою, в порівнянні з іншими областями.

Відносно невелику частку репресованих по Миколаївській області, можна пояснити змінами у адміністративно-територіальному поділі УРСР. У 1937 р. в республіці замість семи областей (Вінницька, Київська, Чернігівська, Харківська, Донецька, Дніпропетровська, Одеська) було створено одинадцять. Тому, й не дивно, що якраз в новостворених (Кам'янець-Подільській, Миколаївській, Полтавській) кількість репресованих з осіб була порівняно меншою внаслідок початкового періоду становлення в роботі новоутворених обласних управлінь НКВС (дещо більшу частку по Житомирській області можна пояснити тим, що цю область відокремили від столичної – Київської області) [4, с. 97].

В Миколаївській області масові репресії торкнулися в першу чергу селянства, інтелігенції, духовенства, робітників, а також тих партійно-радянських діячів, які щиро вірили в ідеали революції, але погано підходили на роль правлячого класу, оплоту тоталітарної системи. Саме тому, на думку радянського керівництва, потрібно було винищити їх, аби розчистити місце новій бюрократії, яка вступила в партію вже після революції, не мала старомодних революційних фантазій і вірно служила «вождю». Репресій зазнавали не тільки

українці, але і росіяни, німці, євреї, поляки тощо.

Більшість заарештованих обвинувачувались за статтею 54-10, ч. 1. Селян визнавали членами підпільних контрреволюційних куркульських організацій, що намагались розвалити роботу в колгоспах, систематично виступали проти радянської влади, сіяли до неї недовіру, знущались над колгоспниками. Священикам інкримінували проведення серед мирян релігійної пропаганди, яких вони нібито орієнтували на антирадянські виступи. Представників технічної інтелігенції, а подекуди й робітників обвинувачували у здійсненні на підприємствах диверсійних актів. Представників національних меншин - в участі в контрреволюційних фашистсько-націоналістичних організаціях [5].

В Миколаївській області в звітах органів НКВС обвинувачення репресованих розподілялися за двома напрямками:

- 1) за політичним забарвленням;
- 2) за характером злочинів.

За політичним забарвленням арештовані розподілялися на п'ять груп:

- 1) звинувачені у належності до антирадянських політичних партій;
- 2) причетність до контрреволюційних націоналістичних організацій;
- 3) фашисти, церковники, сектанти, білогвардійці;
- 4) особи, що проходили по національних лініях;
- 5) громадяни, притягнуті до відповідальності відповідно до оперативного наказу № 00447 від 30 липня 1937 р. «Про операцію по репресуванню колишніх куркулів, кримінальників та інших антирадянських елементів».

За характером злочинів було виділено дві групи:

- 1) шпигунство (з безпосередньою «прив'язкою» до відповідних країн, для яких шукали інформацію);

2) антирадянська та контрреволюційна діяльність (зрада Батьківщині, терор, диверсії, шкідництво, повстанська діяльність, контрреволюційна агітація, інші злочини) [4, с. 97–98].

Репресивно-каральні органи на Миколаївщині досить активно протидіяли національним меншинам. Особливо, це стосувалося поляків.

Так, основної своєї мети кампанія проти польської меншини досягла – наслідки «коренізації» повністю зничені, а компактно проживаюче польське населення було розпорошене і залякане. Фабрикувалися й різноманітні справи щодо шпигунських організацій, які начебто працювали на користь військових розвідок зарубіжних країн. Так, зокрема, в цей час досить широкого розголосу набула «викрита» й так звана «Польська організація військова». Вона, на думку керівників держави, проводила масову шпигунську, шкідницьку та агітаційну роботу проти Радянського Союзу. Очолювали її, за викриттям радянських чекістів, найвищі керівники комуністичного руху, такі як, наприклад, колишній генеральний секретар Комуністичної партії Польщі, кандидат у члени президії виконкому Комінтерну, завідувач польським сектором Інституту Маркса-Енгельса-Леніна Ю.В. Сохацьким-Братківським.

Таким чином, можемо констатувати, що в радянської влади з'явився привід, щоб розпочати масове винищення представників цілого народу поляків та представників інших національностей.

Так, за даними архівів, в контрреволюційну польську націоналістичну організацію, викриту в 1937 році в Миколаєві, входили росіяни І.В. Іванов і М.П. Цветаєв, німець Г.А. Окс, поляки В.І. Ляхович та Д.І. Злочевський, українець Т.І. Вдовиченко, молдованин В.Г. Матвєєв. Вони були звинувачені в шпигунській

діяльності, проведені контрреволюційної агітації та приналежності до «ПОВ» і засуджені до розстрілу [6, с. 114].

Ще одну шпигунську організацію ПОВ, що складалась із 9 депортованих поляків, «викрили» миколаївські чекісти. Усіх їх, а саме: Й.У. Квятковського, І.Ф. Колбу, Й.Ф. Єзерського, У.Ф. Станіславського, І.А. Загребського, І.І. Мировського засудили до розстрілу. Усього в Миколаєві було «виявлено» 8 військових польських організацій, всі учасники яких були засуджені до розстрілу.

Також було репресовано і багато поляків за окремими справами. Мотиви були ті ж самі контрреволюційна діяльність, наклеп на радянський устрій, шпигунство тощо. Наприклад, колгоспника с. Волошино Кривоозерського району поляка Ф.П. Косецького розстріляли за те, що він під час закриття костюлу в с. Криве Озеро проводив активну контрреволюційну агітацію, казав, що «так чи інакше довго радянська влада існувати не буде» [5].

За досить схожим обвинуваченням було розстріляно робітника заводу № 200 поляка Б.І. Войцеховського. За даними справи він визнав себе винним в тому, що був контрреволюційно налаштований, підтримував письмовий зв'язок із закордоном, систематично проводив антирадянську агітацію, вихваляв Польщу та дури в СРСР. Начебто це підтверджували і свідки, які під час допитів пізніше, у 1957 році давали зовсім інші свідчення.

Мешканця Вознесенська поляка С.І. Корчмарчика також розстріляли за те, що він, як свідчить звинувачувальний вирок, «систематично брехав на радянську владу, що робітники гірше живуть у матеріальному відношенні в СРСР, ніж живуть робітники за кордоном, своєю брехнею по суті вихваляв життя при капіталістичному ладі». За подібними звинуваченнями були розстріляні поляки мешканці Миколаївщини

Ц. С. Васютинський, Б. І. Войцеховський, Й. С. Мінцер, В. С. Секлоцький та багато-багато інших. Часто винищувалися цілі родини як, наприклад, це сталося з родиною Суліковських. В цьому випадку було засуджено до розстрілу одразу трьох братів [6, с. 114].

Таким чином, ключовим наслідком масових репресій на Миколаївщині було фізичне винищення найбільш активної та інтелектуальної частини людей та моральне розтління тих, кого терор не торкнувся. У суспільстві йшли доноси, взаємна підозрілість і страх. Маса людей брала участь у зборах і мітингах, вимагаючи страти «ворогів народу». За розмахом знищення населення власної країни сталінські репресії 20-30-их років ХХ століття не знають собі рівних у світовій історії. Вони залишилися в пам'яті людства під назвою Великого Терору. Документи державного архіву Миколаївської області яскраво характеризують цей жахливий період в нашій історії.

В 20-30-их роках минулого століття особливо тяжким становище інтелігенції та противників сталінського режиму було на Одещині, оскільки цей регіон ще з часів громадянської війни характеризувався як особливо революційний, де дуже багато разів змінювалася влада. Тому, репресивно-каральні заходи НКВС були направлені на ліквідацію неугодних сталінському режиму.

Варто зазначити, що в січні-лютому 1931 р. Одеським оперативним сектором ДПУ була «викрита» «Одеська церковна контрреволюційна організація». Саме ця організація була однією з рушійних сил проти радянського режиму в цілому. Тому, ключовою особливістю репресивної політики в Одеській області була ліквідація церкви.

Так, за сфальсифікованими обвинуваченнями було заарештовано 24 особи, з них 22 православних священнослужителя. Як свідчать архівні документи, головним обвинуваченням було –

антирадянська діяльність і антирадянська агітація (ст.ст. 54-10 та 54-11 КК УСРР). Наскільки «грунтовно» підходив слідчий оперуповноважений Глебов до розкручування справи «небезпечної розгалуженої і чисельної» організації говорить той факт, що сама справа за об'ємом становить 5 томів (загалом 1367 аркушів!) [7, с. 700]. Найбільш активним антирадянським елементом м. Одеси, відомим своєю монархічною діяльністю за царизму і, які особливо яскраво відзначилися в роки громадянської війни своєю безпосередньою особистою участю у справі підготовки збройної боротьби з радянськими військами інкримінувалося активна діяльність проти пролетарської влади [8, с. 33]. Упереджене слідство всіляко намагалося «довести», що організація мала давні корені і попередню історію.

Від перших арештів священників у січні-березні 1931 р. слідство продовжувалося до осені. Обвинувальний висновок по справі № 6948/1981 «Про Одеську церковну контрреволюційну організацію» обіймав 33 аркуші. Слідство в клопотанні перед судтрійкою при колегії ДПУ для громадян Введенського та Любимського просило застосувати вищу міру покарання – розстріл, 22 обвинувачуваних присуджувалися до різних термінів ув'язнення за ст.ст.54-2 і 54-11 (Гірманов та Ширяєв за ст.54-12) КК УСРР. До десяти років концтаборів - Крігсман, Лук'янов та Кринов, до 7 років - Луценко й Ширяєв, 5 років отримали - Флоря, Чемена, Дубієвич, Федоров, Мочульський, Бриль, Користін, Кристальов, Лобачевський, до 3 років - Муретов, Буділовський і Гірманов. Решті визначалася висилка у Північний край від 3 до 5 років. Справу було направлено на затвердження до колегії ДПУ. При чому, настільки разючими та очевидними були надуманість та фальсифікація обвинувачення, що стосовно

переважної більшості священиків вироки були значно пом'якшені.

Так, згідно з постановою Особливої наради при колегії ОДПУ СРСР від 3 листопада 1931 р. Введенський, Любимський, Дубієвич, Крижановський, Крігсман, Буділовський, Користін, Бріль, Флоря, Чемена, та Мочульський були засуджені до трьох років концентраційних таборів; Лобачевський, Лук'янов, Муретов, Луценко, Александров, Матвеевич, Кринов, Кристальов, Стоянов, Федоров і Покровський відправлялися на три роки висилки до Казахстану. Ширяєву та Гірканову, які проходили по ст.54-12 КК УРСР, дали по три роки умовно і звільнили [9].

Отже, як ми бачимо, репресивно-каральні заходи проти церкви на Одещині були досить жорсткими.

Репресивно-каральні заходи на Одещині посилювалися з призначенням на посаду керівника Управління НКВС Одеської області П. Кисельова. Так, підлеглі П. Кисельова у надзвичайно короткі строки заарештували понад 150 «неблагонадійних осіб» в Одесі.

В цей час досить стрімко, провівши «санацію» Південної Пальміри, керівництво УНКВС відразу зосередилося на розробці оперативного удару по «контрреволюційним елементам» у межах області. Приводом для розгортання каральних акцій в сільськогосподарських районах Одещини влітку 1938 року, на думку Павла Кисельова, слугувала незадовільна ситуація, яка склалася у колгоспах напередодні жнив: «з розгортанням робіт по підготовці до збору урожаю цього року виявлене значне шкідництво при будівництві нових складів для приймання зерна та з ремонтом іншої складської ємкості під хлібні культури. Стан тракторів, комбайни по машинно-тракторним станціям і радгоспам області були відремонтовані погано. Такий стан свідчить

про те, що в правліннях колгоспів, в МТС, земоргангах, сільрадах та райвиконкомгах знаходилася велика кількість ворожих елементів, які всіляко гальмували виконання сільськогосподарських кампаній і привели до часткового занепаду сільського господарства шляхом зменшення урожайності, засміченості полів та занедбаністю сівозміни» [10].

Оперативний удар по «контрреволюційним елементам» у районах області було нанесено наприкінці червня 1938 року, в ході якого було заарештовано 700 осіб із числа «куркулів, колишніх петлюрівців, білих, церковників».

Варто зазначити, що фактично одночасно з репресивною кампанією по боротьбі зі шкідництвом в аграрному секторі, відбувалися «оперативно-розшукові заходи» для знешкодження на території Одещини філії «Всеукраїнського військово-повстанського партизанського штабу», яка нібито складалася з учасників правотроцькістського та буржуазно-націоналістичного підпілля. У першій декаді червня 1938 року без всіляких на те підстав за ґратами опинилося 33 особи з числа колишніх червоних партизан, яким закидалася «підготовка широкої диверсії на Чорноморському узбережжі, спрямованої на знищення берегових артбатареї Одеського укріпрайону». Керівником диверсійної організації було названо директора наукової бібліотеки І.К. Д'ячишина.

Отже, всього, упродовж так званих слідчих дій, було сфальсифіковано справ на 65 колишніх партизан, 5 із яких згідно постанови трійки НКВС під керівництвом П.Кисельова були розстріляні, а інші 60 тривалий час перебували в ув'язненні та піддавалися тортурам [10].

Варто відмітити, що насильницькі розправи на Одещині не тільки позбавили волі чи життя тисяч людей, вони розбещували тих, кого оминула така трагічна

доля. Як наслідок в свідомості багатьох гинули світлі ідеали й, навпаки, заохочувалися жахливі діяння. Як і на Миколаївщині, на Одещині набула поширення система доносів та наклепницьких заяв. Обмовляли чесних людей, нерідко своїх друзів, колег по роботі. Дуже багато людей байдуже сприймали те, як ішли на смерть їхні співвітчизники» [11, с. 27]. Так, людей, що насмілювались критикувати або відкрито виражати незгоду з діяльністю П. Сталіна, вождь розцінював як власних ворогів і зараховував у чорний список, прирікаючи в майбутньому на фізичне знищення. Сталін уміло створив атмосферу всезагального напруження, й ніколи не залишав громадян СРСР страх [12, с. 209].

Таким чином, репресивно-каральна система в 20-30-их роках ХХ століття в Одеській області набула надзвичайно великих масштабів, і як наслідок тисячі людей було розстріляно та засуджено на тривалі терміни.

Висновки. Репресивно-каральна система в 20-30-их роках ХХ століття в Миколаївській та Одеській областях набула надзвичайно великих масштабів, і як наслідок тисячі людей було розстріляно та засуджено на тривалі терміни. Отже, каральні заходи були одними з найбільш трагічних сторінок в історії України, оскільки Україна втратила мільйони громадян.

Література:

1. Васильчук Г. М. Радянська Україна 20-х–30-х років ХХ ст.: сучасний історіографічний дискурс. Запоріжжя: Запорізь. нац. ун-т, 2008. 314 с.
2. Історія України: відповіді на питання екзаменаційних білетів : навч. посібник / М. Лазарович, Н. Лазарович. Київ : Знання, 2012. 438 с.
3. Шитюк М. М. Масові репресії на території Миколаївщини (30-ті рр. ХХ ст.).

Український історичний журнал. 1998. № 1. С. 94–98.

4. Нікольський В. М. Масові репресії 1937 р. на Миколаївщині: порівняльний аналіз звітності НКВС. *Наукові праці Національного університету «Києво-Могилянська Академія».* Миколаївська філія. Том V. Історичні науки. Миколаїв, 2000. С.94–98.

5. Масові репресії на Миколаївщині у 1937-1938 рр. URL: <http://mk.archives.gov.ua/onlinepresent/143-onlinerepresiy.html> (дата звернення 10.06.2019).

6. Недбай Л. С. Використання архівних матеріалів у дослідженні сталінських репресій щодо громадян польської національності на півдні України у 1930-х роках. Чорноморський державний університет імені Петра Могили; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. «Історичний архів. Наукові студії». Випуск 18. Миколаїв, 2017. С. 112–116.

7. Малинова Г. Л. Дело церковной контрреволюционной организации (1931 год) // Одеський мартиролог: Дані про репресованих Одеси і Одеської області за роки радянської влади. Том 1. / Уклад.: Л.В.Ковальчук, Г.О.Разумов. Іст.-мемор. вид. Одеса, 1997. С. 697–709.

8. Михайлуца М. І. Репресії духовенства на Одещині під час Великої Вітчизняної війни. 1941-1945 рр. (За матеріалами архіву УСБУ Одеської області) // XI Всеукраїнська наукова конференція «Велика Вітчизняна війна: маловідомі сторінки історії, імена, події», Київ - Хмельницький. 14-16 жовтня 2004 р.: Збірник доповідей і повідомлень / Ред-кол.: П.Т.Тронько та ін. Київ Кам'янець-Подільський, 2004. С. 29–37.

9. Малуца М. Здійснення органами ДПУ-НКВС України репресій проти Православної Церкви на Одещині (1930–1940-ві рр.). URL: <http://собор.narod.ru/txt/odessa/articles/repres.html> (дата звернення 10.06.2019).

10. Бажан О. Г. Масові політичні репресії на Одещині в другій половині 1938 року. (за матеріалами кримінальної справи Павла Кисельова). URL: <http://history.ukma.edu.ua/docs/faculty/bazhan/publications/bazhan-pivden-ukraini-6-2017.pdf> (дата звернення 10.06.2019).

11. Курносів Ю. О. Насилля – головний аргумент більшовизму. *Український історичний журнал*. 1991. № 12. С. 16–27.

12. Бадрак В.В. Стратегії злих геніїв: Антологія деструктивних мотивацій. Харків: Фолио, 2010. 412 с.

References:

1. Vasylchuk H. M. Radianska Ukraina 20-kh–30-kh. rokiv KhKh st. : suchasnyi istoriohrafichnyi dyskurs. Zaporizhzhia: Zaporiz. nats. un-t, 2008. 314 s.

2. Istoriia Ukrainy: vidpovidі na pytannia ekzamenatsiinykh biletiv : navch. posibnyk / M. Lazarovych, N. Lazarovych. Kyiv : Znannia, 2012. 438 s.

3. Shytiuk M. M. Masovi represii na terytorii Mykolaivshchyny (30-ti rr. KhKh st.). Ukrainykyi istorychnyi zhurnal. 1998. № 1. S. 94–98.

4. Nikolskyi V. M. Masovi represii 1937 r. na Mykolaivshchyni: porivnialnyi analiz zvitnosti NKVS. Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu «Kyievo-Mohylianska Akademiia». Mykolaivska filiiia. Tom V. Istorychni nauky. Mykolaiv, 2000. S.94–98.

5. Masovi represii na Mykolaivshchyni u 1937-1938 rr. URL: <http://mk.archives.gov.ua/onlinepresent/143-onlinerepresiy.html> (data zvernennia 10.06.2019).

6. Nedbai L. S. Vykorystannia arkhivnykh materialiv u doslidzhenni stalinskykh represii shchodo hromadian polskoi natsionalnosti na pivdni Ukrainy u 1930-kh rokakh. Chornomorskyi derzhavnyi universytet imeni Petra Mohyly; Instytut ukrainskoi arkhieohrafii ta dzhereloznavstva im. M. S. Hrushevskoho NAN Ukrainy. «Istorychnyi arkhiv. Naukovi studii». Vypusk 18. Mykolaiv, 2017. S. 112–116.

7. Malynova H. L. Delo tserkovnoi kontrrevoliutsyonnoi orhanyzatsyy (1931 hod) // Odeskyi martyroloh: Dani pro represovanykh Odesy i Odeskoi oblasti za roky radianskoi vlady. Tom 1. / Uklad.: L.V.Kovalchuk, H.O.Razumov. Ist.-memor. vyd. Odesa, 1997. S. 697–709.

8. Mykhailutsa M. I. Represii dukhovenstva na Odeschyni pid chas Velykoi Vitchyznianoі viiny. 1941-1945 rr. (Za materialamy arkhivu USBU Odeskoi oblasti) // KhI Vseukrainska naukova konferentsiia «Velyka Vitchyzniana viina:

malovidomi storinky istorii, imena, podii», Kyiv-Khmelnytskyi. 14-16 zhovtnia 2004 r.: Zbirnyk dopovidei i povidomlen / Red-kol.: P.T.Trunko ta in. Kyiv Kamianets-Podilskyi, 2004. S. 29–37.

9. Malutsa M. Zdiisnennia orhanamy DPU-NKVS Ukrainy represii proty Pravoslavoі Tserkvy na Odeschyni (1930–1940-vi rr.). URL: <http://sobop.narod.ru/txt/odessa/articles/repres.html> (data zvernennia 10.06.2019).

10. Bazhan O. H. Masovi politychni represii na Odeschyni v druhii polovyni 1938 roku. (za materialamy kryminalnoi spravy Pavla Kyselova). URL: <http://history.ukma.edu.ua/docs/faculty/bazhan/publications/bazhan-pivden-ukraini-6-2017.pdf> (data zvernennia 10.06.2019).

11. Kurnosov Yu.O. Nasyllia – holovnyi arhument bilshovyizmu. Ukrainykyi istorychnyi zhurnal. 1991. № 12. S. 16–27.

12. Badrak V.V. Stratehyi zlykh henyev: Antolohiia destruktyvnykh motyvatsiy. Xarkov: Folyo, 2010. 412 s.

Лисна И. С., Михайлов Т. Е. Сталинские репрессии на юге Украины в 20-30-х гг. XX в. – Статья.

Исследование массовых репрессий сталинского режима привлекает внимание общества уже 60 лет, начиная с провозглашения Н.С.Хрущевым тайного доклада о культуре личности Сталина на XX съезде ЦК КПСС.

Реальные масштабы преступлений, совершенных тоталитарным государством в условиях абсолютной тайны, стали окончательно известны во время второй кампании десталинизации, проведенной М.С.Горбачевым в годы перестройки. Однако, фактически только в независимой Украине созданы реальные условия для всестороннего изучения связанных с массовыми репрессиями исторических источников и выявления полной картины физических и моральных потерь украинского народа, оказавшегося в эпицентре сталинских репрессий.

Тяжелым наследием этой эпохи являются массовые репрессии, которые совершались сталинским режимом и его проводниками на территории Украины, в частности на юге. Исследование репрессий позволяет обогатить историческую науку новым фактическим материалом, аргументировано раскрыть

преступную деятельность Сталина, его окружения и созданной им репрессивно-карательной машины. В годы перестройки Украинского государства исключительно важным является процесс переосмысления многих проблем истории Украины. Только с учетом прошлого, в том числе и тех драматических событий, которые принесли репрессии, украинское общество может идти в будущее.

Ключевые слова: Сталинские репрессии, Одесская область, Николаевская область, интеллигенция, концлагеря, тоталитарный режим.

Lisna I., Mykhailiv T. Stalin's repressions in the southern Ukraine during 1920-1930s. - Article.

The studies of repressions of the Stalin's regime gained attention of society for 60 years, starting from the proclamation of Khrushchev's secret report on Stalin's cult during XXth Congress of the Central Committee of the CPSU.

The real scale of crimes committed by a totalitarian state under absolute secrecy has become definitive in the second campaign of de-Stalinization committed by Mr. Gorbachev during the years of perestroika. However, the real conditions for a comprehensive study of the repressions were created only in the independent Ukraine, which provide ability to reveal a complete picture of the physical and moral losses of the Ukrainian people, which was in the epicenter of the Stalin's repressions.

Intelligentsia, peasantry, workers and clergy were repressed in Mykolaiv region. Not only Ukrainians experienced repression, but also the Russians, Germans, Jews, Poles and all the others who lived in the region. The peasants were accused of membership in Kulak organizations, priests were blamed for propaganda, intelligentsia and the workers were incriminated in committing sabotage acts, and representatives of national minorities were

indicted for participating in counter-revolutionary nationalist organizations. The pressure on the scientific intelligentsia has increased from the side of officials and state, taking on the form of mass arrests and murders. Severe sentences were applied. The regime's repressive-terrorist policy had a clear focus and plan.

The hard legacy of this age is the mass repression of the Stalin's regime and its leaders in the territory of Ukraine, in particular in the South. Investigation of repressions enriches the historical science with new original and factual material, reasonably expose the criminal activity of J. Stalin himself, of his environment and of the repressive and punitive machine, he created. In the years of the development of the Ukrainian state, the process of reconsideration of Ukrainian history is extremely important. Only in the light of the past, including those dramatic events that have brought repression, Ukrainian society can step further into the future. Therefore, the study of Stalin's repressions is one of the most relevant and mysterious topics of historical science.

Key words: Stalin's repressions, Mykolaiv region, Odesa region, intelligentsia, concentration camps, totalitarian regime.

Авторська довідка:

Лісна Іванна Стефанівна, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри історії та теорії держави і права Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

Михайлів Тарас Євгенович, аспірант кафедри історії та теорії держави і права Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

Стаття надійшла до редакції 13 вересня 2019 р.